

ADHD og autismespektrumforstyrrelser - undervisningsforløb for børn med særlige behov

Erfaringer, handicapforståelse og anbefalinger

**Vesthimmerlands Museum
2013-2014**

1. Baggrund for projektet

D.1/10 2011 opretter Vesthimmerlands Museum (VMÅ) en undervisningsafdeling, hvis opgave det er at supplere kulturarvsundervisningen, der allerede foregår på kommunens skoler, med lokal og ny viden på området. Udover at tilbyde skoler undervisningsforløb på selve museet, skal kulturarvsundervisningen også være en 'mobil' skoletjeneste, som skolerne kan booke til at komme ud på skolerne og dermed følge op på den igangværende undervisning.

Museet ansatte Kim Callesen, der er uddannet lærer med linjefag i historie, sløjd og mediekundskab til at varetage den mobile kulturarvsundervisning. Udover at planlægge forløb til den mobile skoletjeneste, udarbejdede Kim Callesen også et undervisningsforløb til børn og unge på selve museet. 2 år senere og 10.500 gæster gennem undervisningstjenesten i små 400 undervisningsforløb, må undervisningsafdelingen på VMÅ siges at være en succes.

Alle undervisningsforløb på museet blev bygget op over den samme ramme, uanset hvilken gruppe af børn, der skulle modtage undervisningen – der blev altså ikke udarbejdet særlige tilbud til de specialklasser, der bookede undervisningsforløb på museet. Men forløbene fik rigtig gode tilbagemeldinger fra klasselærerne, der oplevede, at børnene var meget begejstret for undervisningen. Derudover oplevede lærerne, at børnenes forældre kunne fortælle, at børnene derhjemme meget levende havde beskrevet, hvad de havde oplevet i løbet af dagen – noget der ikke sker så ofte. Dette satte nogle tanker i gang på museet, for da undervisningsforløbene var ikke udarbejdet specielt til børn med særlige behov, men fungerede super godt på denne gruppe af børn, så måtte museet gøre noget rigtig! Men hvad? Og kunne man gøre det endnu bedre, for at imødekomme denne gruppe af børn, som så ofte bliver overset i de undervisningstilbud museerne udbyder?

Dette blev startskuddet til udarbejdelsen af projektet *ADHD og autismespektrumforstyrrelser – undervisningsforløb for børn med særlige behov*. Målet for projektet er udarbejdelsen af en pakkeløsning for et undervisningsforløb for børn med særlige behov, som skal indeholde en lang række anbefalinger med henblik på målgruppen.

Målgruppen for projektet blev tre udvalgte specialklasser fra mellemgruppen i Vesthimmerland: Aars Skole, Ranum Skole og Farsø Skole. Eleverne havde alle generelle indlæringsvanskeligheder som følge af ADHD, autismespektrumforstyrrelse og/eller omsorgssvigt, men blev alle beskrevet som værende generelt velfungerende af lærerne. Det vil sige, at der var tale om homogene grupper, der var fleksible og som godt kunne klare, at de daglige rutiner og strukturer blev brudt for en enkelt dag eller to. Dette skal man selvfølgelig have for øje, når man ønsker at planlægge undervisningsforløb til børn med særlige behov, at der netop kan være grupper, hvor strukturen ikke brydes så let, som det var tilfældet her.

I projektperioden har projektet også haft specialkonsulent Dorthe Holm tilknyttet som ekstern konsulent. Dorthe Holm er ansat i Horsens Kommune ved Centerklasserne på Højvangsskolen. Centerklasserne er en specialskole for børn og unge med ADHD og autismespektrumforstyrrelser og andre lignende vanskeligheder. Herudover er Dorthe Holm indehaver af den specialpædagogiske virksomhed HVASKO. I forhold til nærværende projekt har Dorthe Holm kommenteret på forløbet og hun er kommet med en god forståelse for hvilke udfordringer børn med særlige behov har og hvordan man kan tage hensyn til dem i museumsundervisningen.

Derudover afholdt museet en temadag om emnet den 24. februar 2014, hvor dagens tema var hvordan museerne kan imødekomme de særlige behov børn med f.eks. ADHD og autismespektrumforstyrrelser har i deres undervisning. For at belyse så mange vinkler af området som muligt inviterede museet i

repræsentanter fra bl.a. Kulturstyrelsen, CFU, Vesthimmerlands Kommune, Skoletjenesten, undervisningsinstitutioner og museer.

2. Undervisningsforløbet i Jernalder

Da Kim Callesen blev ansat på museet udviklede han et basisundervisningsforløb, der var tænkt som et forløb til elever, der aldrig havde været på museet før – hvilket de fleste elever i området ikke havde været helt indtil december 2013. Derfor var der i undervisningsforløbet nogle helt basale ting, som skulle sættes på plads, f.eks. hvor er toiletterne, hvad er et museum o.a.?

Emnet *jernalder* blev valgt, da museet genstandsmæssigt og lokalitetsmæssigt har mange betydelige bidrag, især Gundestrupkarret, som blev fundet lige udenfor Aars by, er en helt utrolig god genstand at formidle, da den er så tvetydig i sit mytologiske univers. Der er henvisninger til græsk, romersk, keltisk og nordisk mytologi. Derudover genkender mange børn enkelte fragmenter fra f.eks. forskellige mytologier, men også fra aktuelle bøger som Richard (Rick) Riordans serie om Percy Jackson og J.K. Rowlings Harry Potter, samt de velkendte tegneserier om de gæve gallere i *Asterix* og de nordiske guder i *Valhalla*.

Derudover skaber emnet *jernalder* optimal overensstemmelse mellem undervisernes ønsker for hvilke emner, de gerne vil arbejde med, ministeriets trinmål og museumsunderviserens konkrete muligheder og forudsætninger for at skabe de rette rum til undervisning og læring med henblik på denne særlige gruppe af elever.

Som al anden undervisning på VMÅ blev undervisningsforløbet i jernalderen bygget op over følgende kernepunkter:

Autenticitet: I enhver undervisningssituation søger VMÅ at inddrage originale fund, der knytter sig til lokalområdet. VMÅ har en enestående kulturhistorisk arvemasse, hvor lokal, regional, national og selv international kulturarv er til stede lige uden for døren. VMÅ søger således at anvende den lokale – 'rigtige' – historie i undervisningen.

Det håndgribelige: I videst mulig omfang skal eleverne have originale fund i hænderne. Eleverne er meget kritiske og kvalitetsbevidste, og det er erfaringen, at det virker meget motiverende på eleverne, når de er tæt på originale fund. Derudover har det den sidegevinst, at man kan formidle håndteringen af fund, konservering m.m., som pludselig bliver meget håndgribelig. Ud af de mange børn, der har haft originale fund i de alt for store hvide museumshandsker, er der ikke én, der har tabt endsige forsøgt, at behandle de autentiske genstande på uforsvarlig vis. Der er tværtimod tale om stor ansvarlighed – til tider nærmest ærbødig holdning – for at stå med de autentiske fund i hænderne. Det er af afgørende betydning for udvikling af børnenes historiebevidsthed at de har konfronteret genstanden med alle sanser.

Levendegørelse: I videst muligt omfang at inddrage levendegørelse i form af bueskydning, prøvning af brynje (alternativt: madlavning, snitning, våben, redskaber m.m.). Dette tilgodeser den enkelte elevs måde at lære på. Museet har her en helt exceptionel mulighed for at inddrage Howard Gardners *De mange intelligensers pædagogik*. Eller sagt på en anden måde, at vi lærer forskelligt, derfor skal vi præsentere et stof på flere forskellige måder. I en tid hvor de kreative fag i skolerne bliver slået sammen og nedprioriteret, er det vigtigt, at vi som kulturarvsformidlere vedkender os vores ansvar for at præsentere 'håndens arbejde' for eleverne, og de oplevelser af fysisk og mental karakter, der knytter sig til det.

Prøvning af ringbrynje og præsentation af forskellige pile – hvorfor har man fremstillet forskellige pile og til hvilket formål. Forløbet om jernalderen afsluttes med bueskydning. KC har gode erfaringer med bueskydning af flere grunde:

Museet er inspireret af Howard Gardners *De mange intelligensers pædagogik*, hvor grundpillen er, at vi lærer forskelligt og derfor skal vi præsenteres for det samme emne på flere forskellige måder. Bueskydningen gør undervisningen autentisk – det var en af de måder hvorpå jernaldermennesket skaffede føde på, men det var også et våben til at bekriige andre med.

Der er ikke nogen af børnene, der på forhånd er gode til det, hvilket gør at aktiviteten er lige for alle – men alle ønsker at ramme målskiven og helst gerne i midten. Derfor gælder det om at høre efter, at kunne koordinere ens bevægelser og at have tålmodighed.

Derudover oplever Kim Callesen at bueskydningen fungerer som teambuilding: Eleverne er gode til at anerkende hinanden, når en af dem rammer plet. At de er gode til at vente til det bliver deres tur og at de er gode til at vente på hinanden – bueskydning er en sport, hvor sikkerheden skal være i top. Derfor er der ingen, der må gå over sikkerhedsrebet førend alle elever har skudt deres 3 udleverede pile

Slutteligt er rimelig nemt at opleve en succes, når man skyder med bue og pil og det giver eleverne oplevelsen af at være god til noget – at være en succes. Det, at der er indlagt aktiviteter i formidlingen i form af visuel formidling, historiefortælling, hands-on og bueskydning, gør at eleverne hører efter og på den måde lærer noget.

Kulturarv er 'Kød og blod': Den formidling, der foregår, skal relateres til originale fund eller begivenheder, der har fundet sted i lokalområdet og formidles på en måde, så det bliver 'kød og blod'. Historie handler om levende mennesker og de historier der knytter sig til dem er ikke ligegyldige. Derfor er det følelser involveret, og det formidlede kan/skal være ubehageligt, voldsomt, trist, morsomt eller spændende. Historien bliver således ikke en fjern og abstrakt størrelse, men nærværende viden, de skal forholde sig kritisk til.

Kendskab til museumsverdenen: Eleverne skal opleve et positivt møde med museet, der med årene kan udvikle sig til en interesse for den nationale- og lokale kulturarv.

Fokus på drengene: Flere undersøgelser peger på, at skoler og børneinstitutioner skaber undervisningsmiljøer på pigernes præmisser, jf. Politiken 28.2.2012. VMÅ ønsker at skabe undervisningstilbud, der også er målrettet drengene.

Medinddragelse af elevernes erfaringer: Elevernes egne erfaringer med historien søges inddraget i videst mulig omfang, hvilket er med til at udvikle deres historiske bevidsthed. Det er vigtigt at få sat ord på deres erfaringer.

Det digitale: Nye digitale medier og kommunikationsmuligheder har stor betydning for elevernes hverdag, indlæring og social adfærd., men også nye udtryksmuligheder. Derfor vil undervisningstjenesten arbejde målrettet med at inddrage disse medier og forståelsesrammer i formidlingen.

Et undervisningsforløb på Vesthimmerlands Museum indeholder altid et håndgribeligt indslag; enten i form af fysiske eller håndværksmæssige aktiviteter, eller i det mindste at eleverne kommer i direkte berøring med originalgenstande. VMÅ mener, at aktiviteterne og de ”rigtige” ting, børnene kan røre ved og komme helt tæt på, skaber en autenticitet omkring stedet og formidlingen, som er vigtig i forhold til at børnene hører efter. Derudover har undervisningen fokus på levendegørelse, kendskab til museumsverdenen, fokus på drengene, medinddragelse af elevernes erfaringer.

Selve planen for undervisningsforløbet:

Aktivitet	Sted	Indhold	Formål	Mål	Elevakt	Hands-on	Levendegørelse
Velkomst	Reception	Eleverne skal blive bekendte med formidleren . Præsentation af dagens program	Tryghed ved person, sted, placering af garderobe, toiletter m.m.	At nedbryde barrierer; det nye sted, nye personer etc.			
Hvad er et museum?	Reception	Samtale ud fra billede i reception. Museet som en 'tidsmaskine'	Belyse elevernes viden/erfaring med museumsverdenen	Hvor er vi, hvad er det? Hvor er det?	Samtale		
Hvorfor og hvordan gemmer museet de gamle ting?	Terningen	Samtale om rummernes indretning ift. Genstande, lyssætning, håndtering m.m.	At eleverne får viden om 'de 5 søjler'. Hvilken betydning belysningen har. At eleverne bliver opmærksomme på deres betydning ift. Genstandene.	Give eleverne viden om deres påvirkning af genstandene. At eleverne lærer at behandle genstandene forsigtigt.	Samtale	Hvide handsker	
Museet som tidsmaskine	Galleri	Vi går tilbage til jernalderen	Kende betegnelse og placering af tidsepoke	At eleverne lærer de forskellige tidsepoker at kende	Langsom 'gang gennem tiden', dvs. galleriet. Samtale		
Jernalderen i Vesthimmerland gennem PowerPoint	Kimbrersalen	Intro til dansk jernalder, mad, tro, jern, etc.	At eleverne får billeder på nethinden om perioden	Kendskab til klimaændringenes betydning i beboelse og klæder. Viden om epoken Anvende kildekritiske begreber		Lansespidsen , jern, m.m.	

Gundestrup-karret	Kimbrersalen	Mødet med verden udenfor	Modet med 'verden udenfor': kelterne, romerne. At præsentere eleverne for 'kimbrerne'. Mødet med en fremmede kulturer	Kildekritiske begreber. Anvende egne erfaringer. Anvende egne simple fortolkninger Formulere egne fortællinger	Gundestrup kar og plader		
Mosemontre	Kimbrersalen	Moseofring er	Give eleverne et lille indblik i en anden tankeverden	At eleverne møder en mulig tankeverden, der er markant anderledes fra deres egen. Fortiden kan diskuteres.	Urne + gravgaver		
Jern	Skolestuen	Nyt materiale, der ændrede verden	At eleverne bliver præsenteret for jernalderens våben og de muligheder man havde for beskyttelse.	Eleverne mærker på krop og sjæl vægten af brynje, sværd, skjold	Fund og kopi	Diverse kopier fra jernalderen: brynje, pile, buer, sværd. Autentiske fund: keramik, jern, m.m.	
Bueskydning	Parken	Bueskydning i teori og praksis	Buen som: Jagt- og krigsvåben Sekundære formål: - Fokus - Styrke - Motorik - Social træning - Koordinerings- evne	Sikkerhedsmæssigt korrekt instinktivt skud med langbue på 8 meters afstand. Eleverne skal opnå viden om buens historiske udvikling primært i jernalderen og kende til buens anatomi	Bueskydning	Historisk korrekte pile og buer. Diverse bue- og piletyper	Bueskydning

Derudover gælder det for alle undervisningsforløb på selve museet, at de ligger udenfor museets almindelige åbningstid, det vil sige fra kl. 8-10. Når klasserne modtager undervisning på museet, er der altså ikke andre end dem og de bliver derfor ikke forstyrret af udefrakommende indtryk udover dem, de selvfølgelig oplever på museet.

I forbindelse med et basisforløb har skolerne, udover bueskydning, mulighed for at tilvælge et andet 'levende' formidlingsforløb som:

- Et besøg i Borremosen
- Madlavning
- Hug og snit
- Keramikarbejde

Hele formidlingen blev så at sige 'overhalet indenom', da flere skoler med elever i projektets målgruppe, efterspurgte undervisningsforløb i andre historiske emner. Derfor udviklede museumsunderviseren løbende nye undervisningsforløb i bl.a. middelalder:

- Bueskydning
- Fremstilling af rollespilsvåben
- Tinstøbning

- Slendre
- Madlavning

Og i stenalder:

- Bueskydning
- Besøg i jættestue
- Madlavning
- Ler

På denne baggrund må vi konkludere, at der virkelig er et stort ønske og, ikke mindst, behov for at der etableres undervisningstilbud til børn med særlige behov på museerne.

3. Afprøvning af undervisningsforløbet

Ligesom alle projektklasserne skulle til at gå i gang med afprøvningen af undervisningsforløbet på museet i begyndelsen af april 2013, blev projektet indhentet af virkeligheden. Folkeskolelærerne lockoutet og projektet blev sat på standby. Da lærerne igen kunne genoptage arbejdet den 29. april havde de tre involverede skoleklasser en del undervisning, der skulle indhentes og kunne derfor ikke finde plads i kalenderen til afprøvning af undervisningsforløbet. Den efterfølgende sommerferie betød at projektføreløbet kom til at stå på standby i længere tid end forventet. Udover at det hele blev sat på standby, fik lockouten også den beklagelige konsekvens at Farsø Skole måtte melde sig ud af projektet.

Dog skete der det heldige, at to lærere fra hhv. Vestermarksskolen, der er en skole for elever med generelle læringsvanskeligheder, hvor elevgruppen spænder vidt fra bogligt og socialt svage elever til multihandicappede, og Aalestrup Skole bookede forløb til deres særlige børn og disse skoler ville gerne deltage i projektet i stedet for Farsø Skole.

I september 2013 kunne man atter genoptage projektet og her gennemførte de nu 4 deltagende skoler (Aars Skole, Ranum Skole, Vestermarksskolen og Aalestrup Skole) undervisningsforløb i jernalder; Ranum Skole og Vestermarksskolen gennemførte forløbet på museet, mens Aars Skole og Aalestrup Skole valgte – efter samtale med Kim Callesen – at lægge den første undervisningsgang på selve skolen, i klasseværelset. Til præsentation af emnet på skolerne, der tog ca. 1½ time, havde Kim Callesen medbragt bue, forskellige pile og andre ting, som han fortalte børnene om. Lærerne synes, at det var super godt for børnene, fordi de hurtigt blev trygge ved museumsunderviseren, men også fordi han tog sig god tid. Derudover besøget på selve skolen at børnene var langt mere trygge, da de endelige skulle besøge selve museet. På Aalestrup Skole var undervisningen så stor en succes, at de blev fulgt op af andre undervisningsforløb på selve skolen, som f.eks. madlavning og bueskydning. Det blev til en del undervisningsgange på selve skolen helt i tråd med VMÅs ambitioner om at være et mobilt museum. Ikke alle museer har denne mulighed, men ønsker man at tilbyde denne slags undervisningstilbud til skolerne, skal man tænke over, hvor mange undervisningsgange man vil lægge på skolerne, da det er meget tidskrævende for museumsunderviseren.

En af fordelene ved at lægge den første undervisningsgang på skolen var helt klar, at børnene lærte museumsunderviseren at kende, inden de kom på museet. Det betød, at de mødte et kendt ansigt, da de første gang besøgte selve museet og der var allerede opbygget en fortrolighed mellem børn og underviser.

Da ikke alle museumsundervisere har mulighed for at lægge den første undervisningsgang på skolen, har andre museer gode erfaringer med at skype med museumsunderviseren inden besøget.

3.1 Afgrænsede undervisningsområder

Vesthimmerlands Museum er bygget op sådan, at hver tidsalder i historien er afgrænset til mindre rum. For undervisningen betyder det, at der ikke er uanede mængder af genstande man skal igennem, for at få et billede af en tidsalder og for børn med særlige behov, har det den sidegevinst, at undervisningen bliver meget overskuelig, fordi de kan se, at de ikke skal igennem uendelige mængder af genstande. Det skaber en ro i undervisningen og giver et naturligt flow gennem museet, hvor man også hurtigt kan skifte fra det ene til det næste, hvis man som underviser mærker, at eleverne bliver urolige eller har brug for et emneskift.

Da børn med ADHD eller ASF ofte udtrættes hurtigere end andre børn, har de brug for konstant stimulation udefra. Derudover kan de have brug for hyppige skift, hvilket kan virke motivationsfremmende og medvirke til at bevare opmærksomheden. For undervisningen af børn med særlige behov betyder museets mindre rum, at man naturligt får nogle hurtige skift i undervisningen, hvilket har vist sig at være endnu en sidegevinst i forhold til undervisningen af børn med særlige behov.

3.2 Bueskydning

På Vesthimmerland er det bueskydningen, der bliver fremhævet, når børnene skal fortælle om besøget på museet og det er dét, de glæder sig allermost til.

Vesthimmerlands Museums formidler Kim Callesen har observeret, at flere ting er i spil når børnene sættes til at skyde med bue og pil i undervisningen om jernalderen:

- Kondition – de fleste børn nyder den fysiske del af formidlingen,
- Grov- og finmotorik – det er god træning at sætte en pil på strengen,
- Meditativ træning – flere børn giver direkte udtryk for at verden 'forsvinder', at tiden pludselig er gået og at det har været en rar følelse,
- Sociale kompetencer – at skyde med bue og pil er en form for teambuilding, der styrker klassernes sociale bånd. Det er pragtfuldt at se en klasse juble spontant, når en af kammeraterne rammer skydeskiven i bueskydning,
- Succes – langt de fleste rammer skiven, men ofte kræver det at man er god til at lytte og god til at koncentrere sig. Derfor er det ikke nødvendigvis den stærkes og hurtigste, der rammer plet, men den lille og forsigtige, der er god til at lytte.

Derudover fremhæver lærerne at bueskydningen er rigtig god for deres elever af flere grunde. Aktiviteten er rimelig simpel og overskuelig, og de oplever resultatet af deres handling lige med det samme.

4. Evaluering

Den efterfølgende evaluering viste en stor tilfredshed med både indholdet og formidlingen af det. Særligt blev der lagt vægt på, at museumsunderviseren var meget fleksibel og lydhøre overfor såvel børn som voksne. Lærerne oplevede at børnene blev godt modtaget på museet og at museumsunderviseren udviste stor lydhørhed og forståelse for børnenes individuelle behov og var i stand til at tage hensyn til dem. Ligeledes var der stort tilfredshed blandt lærerne i forhold til at museet er lukket for andre besøgende. Det betød at der var ro omkring børnene og at de derfor ikke skulle forholde sig til unødvendigt støj. At der ikke var anden støj omkring dem end de udstillede genstande betød at børnene havde mulighed for at deltage aktivt undervisningen.

Derudover var der enighed om, at den måde museumsunderviseren møder børnene på, gør, at de som lærere ikke føler, at de skal komme med en masse undskyldninger for hvordan børnene opfører sig. Det er dog vigtigt at huske på, at børn med ADHD og ASF gerne vil gøre det godt. De har bare ikke altid redskaberne til at gøre det og er derfor vant til at gøre det forkerte.

En del af dette projekts succes må da også tilskrives, at Vesthimmerlands Museums museumsunderviser er uddannet folkeskolelærer og har mange års erfaring med at undervise børn med forskellige – og særlige – behov. Derfor har han som en selvfølge kunnet tage de særlige hensyn til børnenes forskellige behov og har tydeligvis taget højde for dem i sin måde at præsentere emnet på: ikke brugt for lange og komplicerede sætninger, sørget for at lave de nødvendige skift på de nødvendige tidspunkter etc.

Derudover har museumsunderviseren også en naturlig ro og sikkerhed, der gør, at børnene lytter til ham og gør som han siger. Dette gælder i høj grad også når der skydes med bue og pil i museets have. Mange vil måske have en hel del betænkelighed ved at sætte 10 børn med ADHD eller ASF til at skyde med bue og pil. Men netop denne aktivitet bliver husket bedst blandt børnene og lærerne har udtrykt stor tilfredshed med den måde hvorpå sikkerheden håndhæves.

Evalueringen fra VMÅ viste, at ingen af dem havde brug for den slags beroligende 'pilledimser'. Derudover siger lærerne, at børnene meget gerne skal have noget i hånden, men at det skal være deres egne ting, ikke ting, som de låner af andre. Men gør opmærksom på, at det er helt i orden, at de har deres ting med og accepter, at de i undervisningen har fokus rettet mod f.eks. deres Nintendo.

Er man som museumsunderviser ikke fortrolig med de problematikker, der kan opstå i undervisningen af børn med særlige behov, skyldes vel ofte, at man ikke er skolet i at håndtere børn med forskellige handicaps og man kan derfor tilkomme til at misforstå dem. Det er dog Dorthe Holms klare overbevisning, at tager man de nødvendige hensyn til de handicaps som børn med ADHD og ASF har, kan alle undervise dem.

Anbefalinger til hvordan man udarbejder et undervisningsmateriale til børn med særlige behov

Målet med dette projekt var at udarbejde en pakkeløsning, der skulle indeholde en vejledning og en drejebog til hvordan et undervisningsforløb til børn med særlige behov, kan opbygges. Derudover skulle drejebogen indeholde rådgivning til andre museer.

På baggrund af Vesthimmerlands Museums erfaringer fra undervisningen på museet, må vi konstatere, at man som sådan ikke kan lave en fiks og færdig pakkedløsning, der er tilpasset alle grupper, men at man bliver nødt til at tage individuelle hensyn.

Dette var også én af konklusionerne fra Vesthimmerlands Museums' temadag den 24. februar 2014, hvor referatet fra denne dag også vil indgå i anbefalingerne til udvikling af undervisningsmateriale til børn med særlige behov.

Men inden man overhovedet går i gang med at udvikle undervisningstilbud til børn med særlige behov, er det Dorthe Holms helt klare anbefaling, at man skal *tro* på det man laver og man skal *ville* gøre noget andet end det, man er vant til. Dog er der nogle grundlæggende hensyn, man skal være opmærksom på, hvis man ønsker at udarbejde undervisningstilbud til børn med ADHD og ASF. Som formidler er det vigtigt at tænke: Hvad kan vi gøre *sammen* for at det lykkes, i stedet for: Hvad kan vi gøre *ved* dem.

1. Børn med særlige behov - handicapforståelse

Da projektet gik i gang var der ingen på Vesthimmerlands Museum der helt vidste hvad det vil sige at leve med ADHD eller ASF. Hvilke udfordringer har disse børn? Hvad skal man tage hensyn til i undervisningen? Andet?

Derfor var det vigtigt at få et indblik i de handicaps børn med ADHD og ASF har, og hvilke udfordringer de slås med i hverdagen, hvis man vil lave undervisningstilbud til målgruppen. Dorthe Holm har arbejdet med disse børn i rigtig mange år og har skrevet pjecer om handicapforståelse til både ADHD-foreningen og Landsforeningen Autisme.

Det følgende er baseret både på samtaler med Dorthe Holm og på baggrund af hendes pjecer.

Da de to handicaps har en del fællestræk, har vi valgt at behandle dem samlet. Dog har begge grupper nogle adfærdsmønstre, der kun gør sig gældende for deres handicap, hvilket fremgår til sidst i afsnittet.

Hvad vil det sige at have ADHD?

ADHD er en forkortelse for diagnosen: Attention Deficit/Hyperactivity Disorder og betegner en tilstand, der er karakteriseret ved koncentrationsvanskeligheder, overaktivitet og/eller inaktivitet

Tilstanden medfører, at barnet har svært ved at regulere og styre sit aktivitetsniveau, adfærden er præget af uovervejede impulshandlinger, voldsomme humørsvingninger, manglende overblik, manglede forståelse og ringe tålmodighed.

Hvad vil det sige at have ASF?

Det autistiske spektrum er meget bredt og viser sig på forskellige vis fra barn til barn. Dog er der nogle fællestræk. Intet barn får en diagnose inden for autismspektret med mindre, det har vanskeligheder inden for 3 områder, som i dag ofte betegnes som triaden af funktionsforstyrrelser.

Kommunikation

Socialt samspil

Social forestillingsevne (dvs. begrænset stereotyp adfærd/tænkning)

En fjerde faktor, som man skal være opmærksom på, er formodningen om, at børn med autisme har svært ved at mentalisere, dvs. at analysere og forstå såvel egne som andres tanker.

Mennesker med ASF kan samtidig have andre handicap, sygdomme eller udviklingsforstyrrelser. Det kan f.eks. være OCD, Tourettes syndrom, ADHD eller søvnforstyrrelser.

Handicapforståelse

Ligegyldigt om man taler om ADHD eller ASF gælder det, at børn er forskellige og at omfanget af symptomer kan variere meget.

I det følgende refereres til *barnet*, men der kunne lige så godt have stået den unge eller den voksne:

VISUEL STØTTE

Brug for visuel støtte

Børn med ADHD eller ASF kan ofte have særlig gode visuelle færdigheder. De tænker i billeder, og mange har en god visuel hukommelse. De har derfor lettere ved at forstå og fastholde information, som præsenteres visuelt, end information, der formidles via det talte sprog.

Den visuelle støtte hjælper barnet til at blive selvhjulpent og dermed selvstændigt og den hjælper barnet til ikke at komme i tvivl om, hvad der forventes af det, samt hvilke handlemuligheder det har.

Brug for struktureret miljø

Et overskueligt og ensartet miljø gør dagligdagen nemmere for barnet. Årsagen til det er, at barnet ikke skal bruge energi på dagligt at orientere sig.

Brug for tydelig motivationsfremmer

Et barn med ADHD eller ASF udtrættes ofte hurtigt og har derfor brug for konstant stimulation udefra. Derudover kan barnet have brug for hyppige skift, hvilket kan virke motivationsfremmende og medvirke til at bevare opmærksomheden. Ud over at anvende hyppige skift i opgaver eller aktiviteter kan også computer, gameboy, LEGO og lignende bruges om motivationsfremmer

Materialet, der præsenteres, skal være motiverende, konkret og overskueligt

OPFATTELSESEVNE

En anderledes måde at tænke på

Ikke alle børn med ADHD eller ASF forstår de sociale regler og kommer derfor til at sige eller gøre ting, som andre synes er forkerte. Det er dog vigtigt at huske på, at barnet grundlæggende vil gøre det ”rigtige”, men mangler strategierne, roen og overblikket til det.

En anderledes måde at opfatte på

Vær opmærksom på, at nogle børn er meget konkrete i deres tanker og forståelse. Undgå derfor ord og sætninger med overført betydning, f.eks.: ”Omkring år 0 skete der store forandringer i Danmark”.

”Omkring år o” er for ukonkret for børnene, for hvordan går man omkring år o og hvordan ser det mon ud, når man skal gå rundt om det?

Men også helt almindelige sætninger som ”jeg dør af grin”, ”så må vi tage benene på nakken” og ”hvis du spiser mere, eksploderer du” kan give de helt forkerte billeder for børnene.

En anderledes sanseopfattelse

Auditive, visuelle og taktile påvirkninger samt lugte kan have en ganske anderledes sansekvalitet hos børn med ADHD eller ASF. Det kan vise sig ved, at barnet bliver irriteret og uroligt.

Vær derfor opmærksom på, at nogle børn kan være overfølsomme over for store rum, mange mennesker, lyd, lys, lugte og berøringer.

Længere latenstid

Tag hensyn til barnet og vær opmærksom på at det kan have en forsinket reaktion - eller modsat - en for hurtig reaktion. Spørg gerne til om barnet lytter, men HUSK, at øjenkontakt kan af barnet opleves meget voldsom og kan derfor være meget svært for barnet at klare. Manglende øjenkontakt skal derfor ikke opfattes som en provokation eller ligegyldighed fra barnets side.

En mangelfuld kommunikation

Nogle børn med ADHD eller ASF kan fremstå, som om det ikke lytter til andre, fordi de oftest kun taler om egne interesser/ideer. Dette kan medføre u hensigtsmæssig opførsel, men som i virkeligheden blot (kan) skyldes at barnet enten ikke har forstået hvad det skulle, hvad opgaven gik ud på eller hvad der snakkes om.

Herudover har nogle børn en dårlig nonverbal kommunikation, herunder øjenkontakt, gestikulation, mimik og kropssprog, og de kan være ude af stand til at indlede en samtale eller holde den kørende.

Kan være ude af stand til at indlede en samtale eller holde den kørende og det kan til tider taler barnet kun om egne interesser, lytter ikke til andre og tager for givet at andre ved, hvad det tænker osv.

MENTALISERINGSEVNE

En manglefuld forestillingsevne

Det kan være svært for barnet at være med i lege, som f.eks. cowboy og indianer” eller ”politi og røvere”, fordi barnet kan have svært ved at forestille sig, hvordan en cowboy opfører sig og derfor ikke synes, det er spor sjovt at lege den leg. Den samme manglende forståelse kan gøre sig gældende omkring skolearbejde, museumsbesøg etc. Det er derfor vigtigt, at de voksne, der er omkring barnet, skaber forståelse og mening for barnet.

Svært ved at aflæse andre menneskers signaler

Nedsat evne til at indleve sig i og forstå andres tanker, følelser og handlinger og svært ved at forstå, hvad andre mennesker er i færd med at foretage sig.

SOCIALE FÆRDIGHEDER

Svært ved socialt samspil

Barnet kan have svært ved at vælge den rette attitude over for såvel kendte som mindre kendte personer. Derfor kan det fremstå yderst formelt eller modsat helt familiært over for en fremmed. Derudover kan det have svært ved at afgøre, hvordan det skal placere sig i forhold til andre, når det vil i kontakt.

Og så kan et barn med ADHD eller ASF have meget svært ved at holde opmærksomheden ved en aktivitets indhold samt regler i længere tid.

Nedsat forestillingsevne / svært ved at generalisere/overføre viden

Barnet drager ikke nytte af tidligere erfaringer.

Eksempel: Barnet ved, hvordan det skal klæde om i idrætshallens omklædningsrum, men kan ikke bruge den viden i svømmehallens omklædningsrum. Det er ikke mangel på god vilje fra barnet, men mangel på evne til at generalisere. Eller barnet har måske besøgt et museum tidligere og har en forestilling om, at ethvert museumsbesøg foregår på den helt bestemte måde og tager derfor for givet, at de andre involverede har den samme forestilling. Hvis besøget ikke forløber, som barnet forestiller sig, kan det derfor blive meget vred og udvise en adfærd, som er uhensigtsmæssig.

TIDSBEGREBER

Svært ved at forstå tidsbegreber

Tiden er et vigtigt element til at skabe overblik i dagligdagen med. Det er derfor vigtigt, at de voksne omkring barnet er opmærksomme på, at barnet kan have en manglende forståelse og/eller en manglende intuitiv fornemmelse af tid og tidsbegreber.

Undgå derfor sætninger som "lige om lidt", "det skal vi snart" ovs.

AKTIVITETSSKIFT

Svært ved skift mellem aktiviteter

Det er vigtigt, at den voksne i god tid gør opmærksom på og forbereder barnet på skift, og at dette er tydeligt markeret med tidsangivelser. F.eks. med æggeur, billeder, tekst eller lign.

Det er vigtigt at den voksne er klar over, hvor svært barnet kan have det med forandringer/ændringer. Den voksne skal huske at informere og forberede barnet, når der er forandringer på vej. På den anden måde har barnet mulighed for at indstille sig på tanken om, at der skal ske noget nyt.

BARNETS FORSTÅELESERAMME

Svært ved at planlægge

Barnet kan have svært ved at planlægge et forløb/handling. Det vil ofte fokusere på detaljen og danner sig derfor ikke et overblik over helheden. En løsning kan være en udførlig visuel dagsplan, en udførlig visuel manual til opgaveløsning osv.

Svært ved lange forklaringer

De voksne skal give korte og præcise forklaringer. Bliver indholdet for langt, mister barnet fokus og kan derfor blive forvirret og urolig.

Svært ved at bevare fokus

Hvis barnet kommer i tvivl om en stillet opgave, vil det ofte miste fokus og henfalde til noget, der for barnet er kendt.

Svært ved at forstå sammenhængen mellem årsag og virkning

Barnet kan have svært ved at se egen andel i forskellige situationer. F.eks.: ”Hvis jeg nu gør sådan, så vil der højst sandsynligt ske sådan”.

Rigid tankegang

Barnet kan have en manglende evne til at tilpasse sig nye situationer efter andre menneskers ønske og det kan have svært ved at se en sag fra to sider.

KONCENTRATIONSVANSKELIGHEDER

Koncentrationsvanskeligheder/opmærksomhedsforstyrrelse

Koncentrationsvanskelighederne kan medføre, at barnet virker uopmærksom på, hvad der siges til ham/hende. Barnet kan have svært ved at fastholde opmærksomheden ved stillede opgaver eller aktiviteter, barnet trættes eller undviger.

En anden faktor kan være, at barnet er uopmærksomt på detaljer og har derfor svært ved at følge instruktioner og fuldføre opgaver. Dette medfører, at det er svært for barnet at organisere sine opgaver og aktiviteter.

Svært ved at skifte fokus

Hvis barnet bliver afbrudt mens han/hun løser en opgave, kan det være svært eller helt umuligt for barnet at genoptage opgaven.

Gælder særligt for ADHD

KONCENTRATIONSVANSKELIGHEDER (fortsat)

Overaktivitet

Barnet er ofte i bevægelse på en eller anden måde, løber rundt i stedet for at gå, sidder uroligt på stolen, trommer på bordet, rejser sig og går rundt i situationer, hvor hensigten er, at barnet skal sidde stille. Barnet har svært ved at vente på tur, det kommer til at afbryde og svarer dermed ofte uden at have hørt spørgsmålet til ende.

Inaktivitet

Eller modsat, barnet kan virke træt, energiløst eller langsomt. Barnet kan have svært ved at komme i gang med eller/og afslutte opgaver og aktiviteter. Barnet kan sidde og stirre tomt ud i luften, som sidder det i sin egen verden.

UOVERVEJEDE IMPULSHANDLINGER

Uovervejede impulshandlinger

Adfærden kan være præget af uovervejede impulshandlinger, voldsomme humørsvingninger, manglende forståelse og ringe tålmodighed. Ofte vil man opleve, at barnet går direkte fra impuls til handling uden refleksioner eller overvejelser ud fra tidligere erfaringer. Dette bliver ofte opfattet som dårlig opførsel, fordi barnet godt kan efterrationalisere og give udtryk for, at det er klar over, at adfærden ikke er hensigtsmæssig. Barnet vil gerne samarbejde, men magter ikke at drage nytte af tidligere erfaringer, når det står i situationen.

Brug for at blive afledt i konfliktsituationer

Når barnet bliver stresset og mister overblikket, vil det som regel reagere med vrede og frustration. Undgå i disse situationer at blive konfronterende eller at diskutere med barnet.

Forsøg at aflede barnet ved at tale om noget helt andet eller gøre noget, som er helt uventet. På den måde vil barnet ikke føle sig presset og vil derfor hurtigere kunne slappe af igen.

Gælder særligt for ASF

REPETITIV ADFÆRD

Rigid tankegang

Barnet kan have en manglende evne til at tilpasse sig til nye situationer efter andre menneskers ønske og det kan have en manglende evne til at se en sag fra to sider.

Ritualer

Barnet kan have helt bestemte måder at gøre tingene på, f.eks. skolearbejde, måde at komme ind af døren på, måden at starte og afslutte en aktivitet på osv.

Stereotyp adfærd

Barnet kan gentage en adfærd igen og igen, f.eks. baske med hænderne, hoppe på stedet osv.

Særinteresser

Barnet kan have særinteresser, som det ofte vil beskæftige sig med.

2. Udvikling af undervisningsforløb til børn med særlige behov – de 8 H'er

Helt konkret opfordrer Dorthe Holm til at undervisningsmaterialet og selve undervisningsforløbet tager udgangspunkt i de 8 H'er:

- HVAD SKAL VI LAVE – indhold
- HVORFOR SKAL VI LAVE DET – skabe mening
- HVORNÅR LAVER VI DET – tidspunkt
- HVOR SKAL VI LAVE DET – placering
- HVEM LAVER VI DET MED – voksne, børn
- HVORDAN LAVER VI DET – metode
- HVOR LÆNGE LAVER VI DET – tidsperspektiv
- HVAD SKAL VI LAVE BAGEFTER – indhold

Og husk: overfyld ikke programmet, *less is more*, for der skal være plads og tid til spørgsmål.

Eksempel på hvordan materialet til skolen kan bygges op over de 8 H'er:

Tidspunkt	Hvad skal vi lave?	Hvorfor skal vi lave det?	Hvor skal vi lave det?	Hvem laver vi det med?	Hvordan laver vi det? Spørgsmål I kan snakke om hjemme i klassen- Metode
8.00 - 8.10	<p>Velkomst:</p> <p>I møder museets underviser Kim Callesen, der præsenterer sig selv og fortæller om museet, hvor garderoben er og hvor I kan finde toiletterne.</p> <p>Og så fortæller han jer om hvad I skal lave i løbet af den tid I er på museet.</p> <p>[Billede]</p>	I bliver bekendte med museet, hvor garderoben og toiletterne er, så selv kan finde rundt.	I museets reception	Alle	Kim fortæller og I får mulighed for at fortælle om det I ved om museer og stille spørgsmål.
8.10 – 8.20	<p>Hvad er et museum?</p> <p>Vi snakker om hvad et museum er. VMÅ er et kulturhistorisk museum, der kan sammenlignes med en tidsmaskine, fordi man kan gå tilbage i tiden og se ting fra forskellige tidsaldrer.</p>	For at I får en idé om hvad man kan se på VMÅ.	Vi bliver i museets reception	Alle	<p>Vi snakker i fællesskab om hvilke ting, man kan se på et museum.</p> <p>Hvad ved I om museer? Har I nogensinde besøgt et museum før? Hvad så I?</p>
8.20-8.30	<p>Vi går ind i museets første sal. Her kan I se ting, som I måske kan genkende fra jeres egen hverdag.</p> <p>Vi skal også snakke om hvordan et museum skal håndtere de genstande, der er i museets samling.</p> <p>Et museum har nemlig nogle regler, det skal overholde.</p>	<p>Så I får at vide hvordan museerne gemmer på gamle ting.</p> <p>Hvorfor det er så vigtigt at vi behandler tingene ordentligt og efter nogle helt klare regler.</p> <p>Og hvorfor det er vigtigt at man ikke rører ved ting, der bliver udstillet på museer.</p>	I salen som vi kalder "Terningen", fordi den er helt firkantet.	Alle	<p>Kim fortæller om museet og I får mulighed for at stille ham spørgsmål og prøve et par hvide museumshandsker.</p> <p>Hvorfor mon rummet er så mørkt?</p>
8.30-8.35	<p>Museets som tidsmaskine:</p> <p>Vi går tilbage i tiden og ender helt tilbage til Jernalderen.</p>	Så I kommer til at kende til betegnelsen og placeringen af en tidsepoke.	Vi går fra "Terningen" og gennem museet til Kimbrersalen.	Vi går alle sammen sammen	<p>Kim fortæller og I må meget gerne stille spørgsmål.</p> <p>- Hvornår var Jernalderen? - Hvorfor kalder man det Jernalderen?</p>

8.35-8.45	<p>Jernalderen i Vesthimmerland gennem PowerPoint</p> <p>I bliver introduceret til den danske jernalder gennem billeder og ting fra jernaldertiden, for at I kan danne jer et billede af hvordan det var at leve dengang</p> <p>Hvad spiste man i jernalderen, hvad troede man på, hvilken betydning hvad jernet og hvordan fik man fat på det?</p> <p>Vi kommer også ind på klimaændringernes betydning for hvor jernalderfolket boede og hvordan de gik klædt.</p>	I får et godt kendskab til perioden.	I Kimbrersalen Så	Alle	<p>Kim fortæller og viser jeg PowerPoint billeder af forskellige fund fra Jernalderen. Derudover skal vi også se på hvordan de boede.</p> <p>Og I får mulighed for at stille spørgsmål.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvad spiste man i Jernalderen? - Hvilket noget tøj gik man med i Jernalderen og hvad var det lavet af? - Hvad troede man på? - Hvordan får man jern? Hvad er jern lavet af?
8.45-8.55	<p>Gundestrupkarret og mødet med verden udenfor Danmark</p> <p>I jernalderen rejste man også og når man rejser, møder man også andre mennesker.</p> <p>Blandt andet mødte jernalderfolkene kelterne og romerne.</p> <p>Og så skal I præsenteres for 'kimbrerne' og deres møde med en fremmede kulturer.</p>	For at vise jer, at hvordan de boede andre steder i Europa.	Kimbrersalen	Alle	- Har I været ude at rejse?
8.55-9.05	<p>Mosemontre</p> <p>I Jernalderen ofrede man forskellige ting til mosen.</p> <p>Vi skal snakke om hvad man ofrede og hvorfor man gjorde det</p> <p>Vi skal se på urne og gravgaver.</p>	For at give jer et lille indblik i en anden tankeverden	Kimbrersalen	Alle	<ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor ofrede man ting og mennesker til mosen? - Har I nogensinde set ting, der er fundet i en mose?
9.05-9.20	<p>Lidt at spise</p>		Skolestuen	Alle	
9.20-9.35	<p>Jern</p> <p>Jern var det nye materiale, der ændrede verden.</p> <p>I bliver præsenteret for jernalderens våben og de muligheder man havde for beskyttelse.</p> <p>Vi kigger på forskellige kopier fra jernalderen: brynje, pile, buer, sværd.</p> <p>Vi kigger på rigtige fund: keramik, jern, m.m., som I får lov til at røre ved.</p>	I får mulighed for at prøve en brynje og holde et sværd og et skjold, så I kan mærke på jeres egen krop hvad sådan en vejer.	Skolestuen	Alle	<p>I får mulighed for at røre ved rigtige fund og se på kopier af rigtige fund.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor lavede man brynjer? Hvad blev de brugt til? - Hvor meget tror I en brynje vejer? - Hvordan tror I det var at have en brynje på?

9.35-10.00	Bueskydning Bueskydning i teori og praksis. I skal lære hvordan man sikkerhedsmæssigt korrekt skyder med langbue på 8 meters afstand. I får lov til at låne nogle buer og pile, der ligner dem, man brugte i jernalderen.	Hvorfor?	Parken bag museet		- Hvorfor skød man med bue og pil? - Hvad brugte man bure og pil til?
10.00	Farvel og tak for i dag				

2.1 Vigtigt at have et bestemt fokus

For at børnene kan bevare fokus og opmærksomheden på undervisningen, er det vigtigt at opbygge forløbet med et helt bestemt fokus.

For at understrege pointer i undervisningen kan det være en god idé at tage udgangspunkt i konkrete eksempler fra dagligdagen. På den måde har børnene noget at hænge formidlingen op på.

2.2 Afgrænsede sekvenser

Da børn med ADHD og ASF har svært ved skift mellem aktiviteter, er det vigtigt at hver del af undervisningen er afgrænset og har et helt bestemt fokus. Samtidig udtrættes børnene ofte hurtigt og har derfor brug for konstant stimulation udefra. Undervisningen må derfor nødvendigvis veksle mellem forskellige aktiviteter, der er planlagt i en tydelig struktur, så børnene ved, hvilke aktiviteter de skal igennem.

For at kunne fastholde børnenes opmærksomhed er det vigtigt at dét, der bliver præsenteret for dem, er motiverende, konkret og overskueligt. Da børn med ADHD og ASF er meget konkrete i deres tanker og forståelse er fakta, i samspil med helt konkrete udstillede genstande (eller genstande de må røre), langt bedre end abstrakte tanker eller fortællinger, der ikke bliver knyttet op på noget visuelt.

Det er vigtigt, at man som museumsunderviser præsenterer stoffet med korte og præcise forklaringer. Bliver indholdet for langt, mister børnene fokus og kan blive forvirrede og urolige.

Derudover, for at kunne tilgodese de forskellige styrker og svagheder der er i gruppen, er det godt at tænke i varierede former som faktaspørgsmål, fysisk aktivitet, fortællinger, opgaver etc.

Generelt kan man sige: **at gøre er langt bedre end snak**. Hæft formidlingen op på noget visuel, hvortil man så kan gøre noget.

2.3 Tidsbegreber

Udover et større behov for visuel støtte har børn med særlige behov ofte brug for en helt fast plan for hvornår de skal lave hvad. Ved manglende overblik kan nogle børn begynde at tage over på planlægningen, korrigere i programmet eller fokusere på hvornår der er pause i stedet for at koncentrere sig om undervisningen.

Derfor er det en rigtig god idé at folderen, som man sender til skolen, både viser dagens program med tekst og billeder og hvilket tidspunkt hver aktivitet foregår.

2.4 Levendegørelse

Da børn med både ADHD og ASF har forskellige grader af koncentrationsvanskeligheder, kan de have svært ved at fastholde opmærksomheden ved stillede opgaver eller aktiviteter. De kan være uopmærksomme på detaljer og kan derfor have svært ved at følge instruktioner og fuldføre opgaver.

Opgaver, som f.eks. bueskydning, hvor børnene får direkte erfaringer, er derfor langt at foretrække. Derudover er aktiviteten overskuelig og spændende, fordi den også er lidt 'farlig'. Men andre aktiviteter som madlavning, snittearbejde, læderarbejde og andre "hands-on" aktiviteter har Vesthimmerlands Museum også brugt med stor succes.

2.5 Noget spiseligt/drikkeligt

Ved længere forløb på museet er det vigtigt at sørge for at der er afsat tid til at børnene kan få noget at spise og drikke undervejs i forløbet.

3. Inden besøget på museet

3.1 God kontakt til læreren inden forløbet

Først og fremmest er det vigtigt at have en dialog med læreren, inden klassen besøger museet. I denne indledende kontakt er det vigtigt at få afklaret de særlige behov, som gruppen har, sådan at undervisningen kan tilrettelægges efter det. Måske skal nogle have noget i hånden, de kan pille ved, en speciel pude at sidde på, en Nintendo at spille på eller et afgrænset område med snor eller tape, hvor de er sikre på, at de må stå og bevæge sig indenfor. Få afklaret disse særlige behov med læreren inden besøget så du kan være forberedt.

Derudover er det en god idé at få en snak om fordeling af roller mellem lærer og museumsunderviser. Hvad er jeres forventninger til hinanden under besøget?

En anden grund til at kontakten til lærerne inden besøget er vigtig, skyldes at man især i mindre kommuner kan man komme ud for at flere klassetrin er samlet i klasser med elever med særlige behov. Derfor kan en eller flere elever allerede have været igennem forløbet en til flere gange. For at der for disse elever ikke opstår for mange gentagelser, er det derfor nødvendigt at have nogle ekstra kort på hånden, som man kan trække, hvis det bliver nødvendigt.

Det er også ved denne indledende kontakt man finder ud af om – hvis man har mulighed for det – skal ligge første undervisningsgang på skolen.

3.2 Materiale til skolen og opbygning af undervisningen

Der er flere grunde til, at det er en rigtig god idé at sende materiale omkring undervisningen på museet ud til skolen inden klassens besøg.

Da børn med ADHD eller ASF skal præsenteres for en visuel plan for hvad de skal lave hvornår, kan det være trygt for dem at kende museet i forvejen. Ved at børnene kan studere programmet, se billeder af museet, se hvilke ting de skal høre om og se den person, der skal tage dem igennem hele forløbet, skaber en tryghed hos børnene.

I langt højere grad end information, der formidles via det talte sprog, vil den visuelle plan hjælpe børnene til at forstå og fastholde den information, der gives til dem. Den vil gøre børnene mere klædt på til besøget på museet og det vil gøre børnene mere selvhjulpne, fordi det skaber overblik og forudsigtighed for dem. Derudover vil et visuelt program fortælle børnene hvad de kan forvente af besøget, fortælle dem hvornår de skal hvad og hvilke handlemuligheder de har.

Samtidig vil et visuelt program give alle børnene den samme forestilling om, hvad de skal lave på under museumsbesøget. Børnenes nedsatte forestillingsevne kan nemlig gøre, at de på forhånd hver især har gjort sig en forestilling om, hvad et museumsbesøg går ud på. Måske har børnene tidligere besøgt et museum og har den forestillingen et museumsbesøg kun kan foregå på den helt bestemte måde. Samtidig kan de tage for givet, at alle de andre, børn såvel som voksne, har den helt samme forestilling. Hvis besøget så ikke forløber, som børnene havde forestillet sig, kan de reagere på en helt uhensigtsmæssig måde eller vil få svært ved at forholde sig til resten af undervisningen.

Et program giver også læren mulighed for at forbedre eleverne hjemmefra.

3.3 Baggrundsmateriale om emnet til læreren

Alt efter hvad der er brug for i forhold til elevernes særlige behov, så kan det i nogle tilfælde være en god idé at sende uddybende materiale om emnet til læreren. Materialet kan evt. indeholde både tekst og PowerPoint, således at læreren har mulighed for at forbedre eleverne hjemmefra.

3.4 Museets regler

Derudover er det en god idé at opridse museets regler, sådan at lærer og elever kan forbedre sig hjemmefra. Alt både lærer og elever kender reglerne på forhånd kan være konfliktminimerende under selve besøget. Reglerne hører til museet og ikke til læreren. Læreren kan så ved opstående konflikter trykt henvise til museets regler.

I præsentationsmaterialet er det også vigtigt at fortælle børnene hvad de må – i stedet for at fortælle, hvad de ikke må. De voksne skal tydeliggøre forventninger for dermed at øge barnets handlekompetence. Dette for at skabe overblik, sikkerhed og selvstændighed hos barnet.

4. Selve besøget på museet

4.1 Velkomst

Når børnene ankommer til museet er det vigtigt at byde dem velkommen, så de føler sig velkomne. Lad dem lande og spørg evt. til turen hen til museet.

Men først og fremmest er velkomsten møntet på at præsenterer museumsunderviseren. Sig evt. lidt om dig selv som person og lad også eleverne præsentere sig selv. F.eks. fortæller museumsunderviser Kim Callesen nogle gange, hvorfor han arbejder som museumsunderviser: Da han var 9 år fandt han en flintesten, som havde en meget underlig form. Formen undrede ham og derfor tog han stenen med i skole og fandt ud af, at det ikke bare var en helt almindelig sten, men at det faktisk var en stenøkse – fra stenalderen. Lige siden den tid har han undret sig. For ham er et museum er et sted, hvor man stiller spørgsmål og undrer sig... Derfor ser hans kontor og skolestue ud, som det gør... Det er et Wunderkammer - et sted, hvor nysgerrigheden bliver pirret... Og man ønsker at finde ud af mere... Sådan en fortælling giver fortrolighed og nærvær. Men velkomsten har også til formål at museumsunderviseren lærer den enkelte elev lidt at kende. Den Gamle By i Aarhus har gode erfaringer med at give eleverne navneskilte på, sådan at museumsunderviseren kan stille spørgsmål direkte til barnet. Evalueringen fra Vesthimmerlands Museum

viste dog, at det ikke havde været nødvendigt i undervisningen dér, da holdene var ganske små og museumsunderviseren havde god kontakt til dem alle. Dette er selvfølgelig en vurderingssag fra museum til museum.

Gennemgå dagens program som er sendt til skolen på forhånd. Som nævnt flere gange har børn med ADHD og ASF et stort behov for visuel støtte og en tydelig struktur, for at skabe overblik og forudsigelighed. Det er derfor en rigtig god idé at tage hensyn til dette gennem hele forløbet på museet, hvorfor Dorthe Holm råder til at man bruger de samme fotografier og piktogrammer, der blev brugt i det sendte materiale, mens man taler. Fortæl om hvad et museum er. Hvilke ting har museet i sin samling? Er børnene allerede blevet præsenteret for museet hjemmefra, giver denne stund dem mulighed for at stille spørgsmål og være forberedte på at svare på museumsunderviserens spørgsmål.

4.2 Hold dig til programmet/planen

Det er vigtigt at man holder sig til programmet og vær opmærksom på, at det for børn med en diagnose som ADHD og autismespektrumforstyrrelser er vigtigt at tidsrammerne ikke skrider. Vi kender alle det, at det hele går godt og at vi bliver så optaget af noget, at vi godt kan blive ved længere tid end vi havde regnet med – også selvom det så betyder, at vi kommer til at gå glip af næste punkt i programmet. Det holder som regel ikke for børn med særlige behov, for hvem dette vil betyde, at de ikke længere har overblikket over dagens program. Og mister de overblikket, kan de ikke længere fokusere og det, som var ment i den bedste mening fra underviserens side, kan ende i kaos. Derfor: selvom man oplever at børnene er optagede af dét de laver, så bliver man nødt til at gå videre til næste punkt i programmet, så man holder det, man har lovet eleverne.

Børn med ADHD og ASF kan ofte have særlig gode visuelle færdigheder. De tænker i billeder, og mange har en god visuel hukommelse. De har derfor lettere ved at forstå og fastholde information, som præsenteres visuelt, end information, der formidles via det talte sprog. Forsøg at gøre situationer så overskuelige som muligt. Gerne i form af skemaer, billeder eller sedler med skrift, eventuelt tegn-til-tale¹. Derudover er det en rigtig god idé at bruge billeder og genstande til at forklare pointer.

4.3 Piktogrammer

Et piktogram viser dagens program i billeder for de børn, der har brug for visuel støtte i løbet af undervisningen på museet, de det hjælper børnene til at se:

- Hvad der skal ske
- Hvordan det skal ske
- Hvor længe det varer
- Hvad der skal ske bagefter
- Evt. hvem man er sammen med

Hvis man vælger at bruge piktogrammer i museumsundervisningen, er det vigtigt at man bruger de samme billeder, man sendt til skolen inden deres besøg. Det vil kun skabe forvirring blandt børnene, hvis de møder mange forskellige billeder – også selvom de stort set fortæller det samme.

¹ Tegn til tale (også kaldet TTT) handler kort sagt om at supplere talesproget med tegn. Mange af tegnene er (i modsætning til i tegnsprog) velkendte og forstås også internationalt af de fleste. Tegn til tale kan være et hjælpemiddel for mange forskellige mennesker uden talesprog eller med et svært forståeligt talesprog, men det kræver, at der bliver skabt et miljø for det, der indebærer, at det ikke kun er personen uden talesprog, der bruger det.

Reference: <http://www.kommunikationsudvikling.dk/metodeguide/tegn-til-tale/>

Piktogrammer/fotos kan f.eks. lamineres og sættes op på en tavle eller et ark papir med velkro. Har man brug for at finde inspiration til piktogrammer kan man f.eks. gå ind på Dorthes Holms hjemmeside: hvasko.dk eller Hjælpemiddelbasen: hmi-basen.dk

4.4 Museumsunderviseren som leder

Da børn med ADHD ikke altid forstår de sociale regler og har en mangelfuld kommunikation, skal man ikke blive ramt, hvis en elev siger, at det man står og fortæller er 'røv kedeligt'. Museumsunderviseren har *lederskabet over undervisningen* og i en sådan situation kan man så fortælle, at det er man da ked af at høre. Har man et ur med rundt på museet, kan man rette opmærksomheden mod det. Er der f.eks. 5 min. Tilbage i rummet kan man gøre opmærksom på det. Men kan han/hun se, så skal man kun være der i 5 minutter mere. Formår eleven ikke at stille sig tilfreds med det, må man jo lade læreren tage eleven hen et sted, hvor han/hun får mere ud af det.

Det at man skal tage ansvaret og guide børnene igennem museet.

4.5 Tydelig og enkel tale

Tal *med* børnene, ikke til dem og brug ikke for mange ord, når du formidler til dem, men tal med korte og præcise sætninger. Tag hensyn til og vær opmærksom på forsinkede reaktioner. Tal roligt og gentag eventuelt. Spørg til om de lytter, men husk på at manglende øjenkontakt ikke skal opleves som en provokation eller ligegyldighed.

Man skal være meget bevidst om ens sprogbrug. F.eks. vil det være en god idé at stille spørgsmål som "Giver det mening det jeg siger?" i stedet for "Forstår I hvad jeg siger?". Nogle elever kan nemlig blive utrygge ved at skulle **forstå** underviseren, men det kan sagtens **give mening**, det underviseren siger.

Hvis formidlingen er dialogbaseret er det vigtigt at huske på, at spørgsmålsformuleringerne er for åbne, kan børnene ikke vide, hvad der spørges til. Derfor er det vigtigt at være konkret – fakta er langt bedre end abstrakte tanker!

Tag den enkelte elev "ytring" for pålydende og gå ud fra at de gør det, så godt de kan.

4.6 Brug evt. ur til at visualiser hvornår en ny aktivitet begynder

At have ADHD eller ASF betyder at man kan have svært ved at forstå tidsbegreber og have svært ved skift mellem aktiviteter. Derfor er det vigtigt, at museumsunderviseren i god tid gør opmærksom på, og forbereder børnene på skrift. Det vil derfor, for nogle børn, være mere overskueligt at følge undervisningen på museet, hvis hver aktivitet blev tidssat ved hjælp af et ur. På denne måde vil barnet ikke føle sig presset og har derfor mulighed for at kunne slappe af i undervisningssituationen. Dette kan gøres ved hjælp af synkronur, æggeur, nedtællingsur, armbånds-ur med alarm etc.

F.eks. kan benytte en Time Timer, som er et undervisningsværktøj, der hjælper børnene med at forstå begrebet tid. Tilstedeværelsen af en Time Timer kan skabe større opmærksomhed og fornemmelse af, hvor lang tid, der er tilbage af f.eks. undervisningen, da det tydelige røde felt viser hvor lang tid undervisningen varer ved f.eks. en genstand varer.

Det er dog rigtig vigtigt, at det bliver gjort klart for alle, at det er museumsunderviseren, der har lederskabet over uret. Det vil f.eks. sige, at kan museumsunderviseren se, at formidlingen ved en genstand eller i et rum kommer til at tage længere tid end forventet – eller modsat – kortere tid end forventet, har denne ret til at tilføje eller tage tid fra uret INDEN tiden er gået. Og man skal ikke gøre det uden først at have forklaret hvorfor.

Det kan kræve lidt øvelse at have et ur med i undervisningen, fordi man i god tid bliver nødt til at annoncere hvornår det er nødvendigt med ekstra tid til en aktivitet eller hvornår man skifter til en ny aktivitet inden tiden er gået. Men nogle gange er det givet godt ud at have et ur med sig rundt.

4.7 Museets særlige rum kan påvirke børnenes sanser

Børn med ADHD og ASF kan let blive irriteret eller urolige hvis deres sanser bliver påvirket auditivt, visuelt eller taktilt. De kan være overfølsomme overfor store rum, mange mennesker, lyd, lys, lugte og berøringer.

Derfor kan et museums rum virke meget grænseoverskridende for børnene. Helt konkret har Vesthimmerlands Museum erfaring med at når nogle børn skal igennem museets først rum, hvor der er ganske lidt lys af hensyn til de udstillede tekstiler, bliver nogle børn bange eller usikre og skal bruge lang tid på at overskride grænsen mellem det lyse rum og det mørke. Der har dog aldrig været nogen børn, der ikke er kommet igennem rummet, men det har krævet hjælp af en voksen.

Man bliver derfor nødt til at være forberedt på, at man skal tage sig god tid, når man formidler til børn med særlige behov. Derudover bliver man nødt til at være super fleksibel som underviser, for mærker man, at børnene bliver urolige eller mister fokus på det man har gang i, skal man være parat til at lave et hurtigt skift til noget andet. Også selvom man selv synes man mister en pointe.

Netop dét, at børnene har svært ved at holde fokus, hvis der er mange mennesker eller hvis der foregår andre aktiviteter omkring dem har Vesthimmerlands Museum rigtig gode erfaringer med, at undervisningen for børnene med særlige behov foregår inden museet åbner. Det giver ro til at børnene kan fokusere på undervisningen og at de ikke bliver forstyrret af andre besøgene.

Lad om muligt være med at røre ved børnene, da en del af dem, især børn med ASF, har berøringsangst.

4.8 Gruppearbejde på museet

Hvis man planlægger, at der skal arbejdes i grupper under besøget, er det klart en fordel, hvis inddelingen fa grupperne varetages af læreren, da denne ved, hvilke børn, der fungerer bedst sammen.

Gruppeinddelingen kan have fokus på særlige kompetencer og fokusområder hos eleverne. F.eks. kan man sikre, at de elever, der er gode til faktaspørgsmål kommer i faktagruppen, at de der er gode til/har brug for fysiske aktiviteter kommer i en gruppe hvor man imødekommer det, at de der skal guides trygt og sikkert igennem får ekstra lærer/museumsunderviser med osv.

Vigtigt er det selvfølgelig, at børnene ved, at de skal lave gruppearbejde inden de kommer på museet.

5. Temadag om børn med særlige behov

Som en del af projektet afviklede VMÅ den 24. februar 2014 en temadag med overskriften: *Museumsundervisning for børn med særlige behov. Erfaringer og perspektiver.*

Følgende er referat fra dagen:

Kim Callesen, Museumsunderviser ved Vesthimmerlands Museum, Aars, præsenterede projektet *ADHD og autismspektrumforstyrrelser – undervisningsforløb for børn med særlige behov*

Kim Callesen fik en stilling som museumsunderviser på Vesthimmerlands Museum i efteråret 2011. Her udviklede han et undervisningsforløb om jernalder til folkeskolens mellemtrin. Men undervisningstilbuddet fungerede ikke kun godt mellemtrinene i folkeskolen, men også til de specialklasser, der besøgte på museet. I foråret 2013 begyndte Vesthimmerlands Museum at arbejde med projektet *ADHD og autismspektrumforstyrrelser – undervisningsforløb for børn med særlige behov*, hvor formålet var at finde ud af, hvad der sker, når børn med særlige behov deltager i undervisningsforløb på museet.

Erfaringer fra projektet:

- Lade det første undervisningsforløb være i klassen. Her møder børnene underviseren i – for dem – kendte omgivelser. Derudover er klasseværelset et sted, hvor elever med særlige behov føler sig trygge og hvor de har mere ro til at lytte til det, der bliver sagt.
- Et godt samarbejde med lærerne er vigtigt. Inden man besøger klassen eller klassen besøger museet, er det vigtigt at få klarlagt, hvilke hensyn man som museumsunderviser skal tage, når børnene kommer på museet.
Den indledende kontakt til lærerne kan også bruges til at præsentere forløbet på museet for lærerne, således at de kan klæde børnene rigtigt på, inden de besøger museet.
- Lade undervisningen foregå udenfor museets åbningstid, så der er ro til undervisningen – og børnene lader sig derfor ikke så let distrahere.
- Variation i undervisningen. Museumsrummene på Vesthimmerlands Museum er små og derfor skaber de nogle afgrænsede enheder, som er til at overskue for børnene. Derudover kan man heller ikke bruge mange timer i et rum, men bliver nødt til at flytte sig rundt, hvilket giver mange skift og skaber en naturlig bevægelse i formidlingen.
- Det genstandsmæssige er rigtigt vigtigt. Museet har rigtige ting, som børnene kan se og evt. også røre ved. Det skaber en naturlig nysgerrighed og et godt udgangspunkt for samtaler.
- Nye lokaliteter. Når børnene først er fortrolige med museet og museumsunderviseren har det været nemt at flytte undervisningen ud til nye lokaliteter, f.eks. udgravninger og fæstningsanlægget i Borremosen.
- Levende tilvalg: Især bueskydning har været en succes i museumsundervisningen, men også madlavning, snitning etc. har gjort det mere spændende for børnene at deltage i undervisningen. De oplever på egen krop hvad det vil sige, at have levet i f.eks. Jernalderen. Derudover har bueskydning vist sig at være godt for:
 - Det sociale; sammenhold - børnene hepper på hinanden og de føler en succes, når de selv rammer målet.
 - Det fysiske; det kræver en god fysik at skyde med bue og pil.
 - Det mentale; det kræver ro at ramme målet og børnene kan stå rigtig længe for at være sikre på, at de skyder rigtigt. De lukker sig inde i en verden, hvor tiden flyver af sted.
 - Finmotorik; det kræver teknik at få skudt pilen afsted.

- Fokus; det kræver at man ikke tænker på andet end sig selv og det man er i gang med.
- Derudover er det også en smule farligt og derfor også spændende .
- Det er ikke emnet der er det afgørende for om et undervisningsforløb bliver en succes, men metoden!

Perspektiver:

- Museet som en reel deltager i den understøttende undervisning i skolen
- Museets som genstandsbank for skolerne
- Opdatering af lærerne
- Kulturarvsbærere

Helle Bach, Pædagog i Specialafdelingen på Aars Skole, der har børn med Alkohol syndrom, ADHD og autismespektrumforstyrrelser. Hun fortalte om hvordan det har været at deltage i undervisningsforløb på Vesthimmerlands Museum.

Det der har betydet rigtig meget for børnene har været, at Kim Callesen kom på skolen og præsenterede sig selv og emnet for dem *inden* de besøgte museet.

At have børnene med på museet kræver af lærerne, at de forbereder eleverne på hvad de skal lave, hvor de skal være etc.

Efter det første forløb på museet er flere nye forløb blevet udviklet, fordi børnene har higit efter mere. De kan huske forløbene og er selv med til at udvikle dem, både i klassen, men også med Kim. Og det betyder rigtig meget for dem, at man skaber noget *sammen*.

Levendegørelse optager eleverne. Især bueskydning har været en succes. Børnene begyndte at heppe på lærerne og bakke dem op, når det blev deres tur til at skyde. Derudover synes de, at det er spændende at samarbejde. Men det kræver at børnene føler, at underviseren er nærværende – at man vil dem. Og det vil Kim.

Anki van Dassen, Projektleder i Undervisningsafdelingen i Den Gamle By, Aarhus. Under overskriften Museum for alle (fordi alle skal have del i kulturarven) - og meget mere end et museum, fortalte Anki om Den Gamle Bys målsætning om at give alle samme muligheder for at få sjove, lærerige og vedkommende oplevelser. I de sidste tre år har museet derfor arbejdet målrettet for at øge den mentale tilgængelighed på museet gennem en række nyskabende undervisnings- og oplevelsestilbud. Anki fortalte om udviklingsprojektet og om de overvejelser, udfordringer og muligheder, det giver, både for museet og for børnene og de unge med særlige behov.

Den Gamle By har de sidste 10 år arbejdet med levendegørelse og på at inddrage teatrets virkemidler i deres undervisning, så eleverne mærker historien på egen krop. I alle formidlingsforløb er eleverne derfor i dragter i forbindelse med besøget og er i arbejde, i skole eller på visit. Jo flere sanser der er i brug, jo bedre husker eleverne.

Inden museet begyndte at arbejde med undervisningstilbud til børn med særlige behov, blev grupperne, der besøgte museet, tilbudt de eksisterende undervisningstilbud, dog efter princippet *hug en hæl og klip en tå*. Men det fungerede ikke. Derfor påbegyndte museet et udviklingsprojekt over tre år, som nu har mundet ud i 14 forskellige forløb til forskellige grupper af børn med særlige behov.

Undervisningsforløbene er udviklede sammen med specialskoler og -klasser, samt specialpædagoger fra skoler i hele landet. Derudover har museet været inspireret af projekter i Holland og Sverige (Skansen i Stockholm).

Det Anki især fik med fra Skansen var:

- **Undervurder aldrig gæster med særlige behov**
- **Hæng dig aldrig i diagnoser, men se mennesket**
- **Brug en uforstyrret fysisk base til undervisningsforløbene**

På baggrund heraf begyndte udviklingen af forløbet: **En dag som Skomagerbarn, 1864**

- Oprettelse af en uforstyrret base på museet: Skomagerhjemmet.
- En hel dag komprimeret ned på 2 timer. Børnene skal opleve på egen krop, at de er fattige. Noget man ikke kan læse sig frem til.

De 3 F'er: Forberedelse – Fokus – Forudsigelighed – hele vejen igennem forløbene

Inden besøget på museet: Forberedelse på/til skolen:

- Send Powerpoint til skolen: visualisering af forløbet, forløbsgennemgang, aktiviteter indtænkes, vanskeligheder forudsiges.
- Regler for opførsel: Giver struktur, regulerer adfærd. I Den Gamle By tildeles alle børn roller og nye navne, der passer til den tid de skal 'indgå' i. På den måde bliver de en del af det historiske miljø.
- Kort over steder, der skal besøges (kan printes ud hjemmefra og evt. lamineres)
- Lærervejledning. Meget mere uddybende end Powerpointen og klæder lærerne på til besøget

På Museet:

- En base, hvor der ikke kommer andre, f.eks. Skomagerhuset.
- Her er der kun det, der bliver refereret til og ikke mere
- Der er referencer til kendte ting, som alle kender og så er der elementer af ukendthed – f.eks. køkkenet. De kan se, det er et køkken, men alligevel er der nogle mærkelige ting i det.
- Intet er overflødige eller afleder børnenes opmærksomhed.

Alt kan gradueres op og ned alt efter børn og diagnoser!

Lærerne er ikke med i forløbene. De står på sidelinjen og skal være parate til at træde til, hvis f.eks. det bliver for meget for et barn, at være med i forløbet og det har behov for at tages ud af undervisningen.

Fortællingen:

- Der skal være en rød tråd gennem forløbet – kronologisk fra start til slut
- Kronologien i forløbene er rigtig vigtig i forhold til målgruppen. Ord og handlinger skal følges ad og der skal ikke være alt for megen snak og teori.
- En kreativ proces
- Lære børnene at begå sig i andre sociale miljøer
- Hele byen indgår i forløbene, hvilket gør at børnene bliver fastholdt i tiden.

- Hele forløbet, fra start til slut, skal give mening. Man kan ikke sætte børnene til at lave noget, der ikke har en funktion eller nytteværdi.

Alle forløb varer 2 timer

Museet som livsudvidende læringsrum

- Et sikkert sted at eksperimentere og flytte grænser
- Initiativer
- Øget koncentration
- Angstminimerende

Marie Damsgaard Andersen, Projektleder **og Dorte Vind**, Koordinator (Esbjerg) i Nationalt Netværk af Skoletjenester

Præsentation af det nyoprettede Nationale Netværk af Skoletjenester, hvis formål er at skabe sammenhæng mellem museer og skoler:

- Erfaringsdeling
- Videndeling
- Støtte op omkring det, der allerede på nuværende tidspunkt er sat i gang
- Støtte op omkring udvikling af projekter, der kan bruges som eksempel
- Det Nationale Netværk af Skoletjenester som sparingspartner, hvis man ønsker at starte et projekt eller et samarbejde, f.eks. udvikling af et undervisningsforløb til børn med særlige behov

Det hele handler om:

- Hvordan skaffer man gæster til museerne?
- Hvordan kan skolerne anvende museerne?

Især er den nye folkeskolereform spændende set ud fra det synspunkt, at klasserne skal ud af klasselokalerne – og ud på museerne. Dét museerne kan tilbyde skolerne er fleksible undervisningsformer. Derfor skal der sættes nogle projekter i gang. Men desværre har netværket ikke fået ret mange penge til at udvikle projekter for.

Tendensen er at flere og flere museer gerne vil tilrettelægge forløb til børn med særlige behov. Rådet fra det Nationale Netværk af Skoletjenester er derfor, at man skal være opmærksom på følgende 3 områder:

- Undervisningsdifferentieret (hvilken gruppe har man med at gøre og hvilke særlige behov har de?)
- Klasseledelse (gennemtænke hele museumsforløbet. Hvilke rum egner sig godt til at give meddelelser, hvilke rum skal man bruge til undervisningen etc.)
- Didaktik

Disse tre områder gælder i øvrigt for alle slags klasser og grupper.

Ida Brændholt Lundgaard, KulturStyrelsen

Meldte afbud

Lene Juel Petersen, Udviklingskonsulent i Børne- og Skoleforvaltning, Vesthimmerlands Kommune, gennemgik den nye skolereforms betydning for undervisningen og var helt klart af den mening, at reformen gør en god skole endnu bedre, fordi den giver mulighed for:

- At hæve det faglige niveau
- At børnene lærer på forskellige måder
- Kobler teori og praksis
- Giver mulighed for undervisningsdifferentiering
- Arbejder med svage og stærke elever

Den åbne skole, ved Gitte fra Børne- og Skoleforvaltning, Vesthimmerlands Kommune

Skolerne skal i højere grad end tidligere åbne sig overfor det omgivende samfund. Derfor har Vesthimmerlands Kommune søgt penge til en platform, som er åben for alle og som alle kan bruge. I platformen har man mulighed for at søge information om ting eller seværdigheder i Vesthimmerlands Kommune.

Dorthe Holm, indehaver af specialpædagogisk virksomhed, www.hvasko.dk.

”Retfærdighed er ikke, at alle børn får det samme, men at alle får, hvad de har brug for”

Med baggrund i sit arbejde med børn med specifikke og gennemgribende udviklingsforstyrrelser som f.eks. ADHD og autismspektrumforstyrrelser satte Dorthe Holm bl.a. fokus på hvordan man kan øge mulighederne for inklusion via brug af den rette pædagogik. Dorthe gav desuden idéer til konkrete værktøjer man som museumsunderviser kan bruge på vejen mod at skabe bedre undervisning for børn med særlige behov – værktøjer, der i langt de flestes tilfælde, også vil gavne alle andre elever/børn.

Som formidler er det vigtigt at tænke: Hvad kan vi gøre *sammen* for at det lykkes, i stedet for: Hvad kan vi gøre *ved* dem (børnene med særlige behov). Generelt vil børn med særlige behov meget gerne gøre det rigtige. De er vant til at gøre det forkerte.

Vigtigt for børn med særlige behov (men også for alle andre børn!):

- Lav rammerne for museumsbesøget, så børnene kan føle sig trygge. Måske skal nogle have noget i hånden, de kan pille ved, en speciel pude at sidde på, en Nintendo at spille på eller et afgrænset område med snor eller tape, hvor de er sikre på, at de må stå og bevæge sig indenfor. Få afklaret disse særlige behov med læreren inden besøget så du kan være forberedt.
- Som museumsunderviser kan man hjælpe/forberede læreren til at hjælpe/forberede eleverne. Det kan være trygt for nogle børn med særlige behov at kende museet i forvejen. Museet kan f.eks. sende en folder til skolen, som kan studeres hjemmefra. Hvis man har regler for adfærd på museet kan de også sendes på forhånd. Det kan være konfliktminimerende under selve besøget. Reglerne hører til museet og ikke til læreren. Læreren kan så ved opstående konflikter trygt henvise til museets regler.
- Det kan være godt at kende dagens program på forhånd. Ved manglende overblik kan nogle børn begynde at tage over på planlægningen, korrigere i programmet eller fokusere på hvornår der er pause i stedet for at koncentrere sig om undervisningen. Programmet for dagen kan sendes ud på forhånd, så eleverne kender det, allerede inden de kommer til museet. Gerne et visuelt støttende

program med piktogrammer eller fotos fra museet, der illustrerer programmet.

Piktogrammer/fotos kan f.eks. lamineres og sættes op på en tavle eller et ark papir med velkro (se Hvasko.dk). Send evt. også et billede af museumsunderviseren ud sammen med programmet, så børnene møder et kendt ansigt, når de kommer på museet.

- Ved bestillingen af undervisningsforløbet: Sørg for at komme i dialog med læreren. Få afklaret særlige behov i gruppen og snak om fordeling af roller mellem lærer og museumsunderviser. Hvad er jeres forventninger til hinanden under besøget?
- Børn med ADHD og autismespektrumforstyrrelser har brug for visuel støtte. Gennemgå dagens program som er sendt til skolen på forhånd. Brug samme piktogrammer/fotos. Hold dig til programmet/planen, less is more, overfyld ikke programmet, der skal være tid til spørgsmål. For børn med en diagnose som ADHD og autismespektrumforstyrrelser er det vigtigt at tidsrammerne ikke skrider. Vi kender alle det, at det hele går godt og at vi bliver så optaget af noget, at vi godt kan blive ved længere tid end vi havde regnet med – også selvom det så betyder, at vi kommer til at gå glip af næste punkt i programmet. Det holder som regel ikke for børn med særlige behov. Så et godt råd fra Dorthe Holm var, at selvom man oplever at børnene er optagede af dét de laver, så bliver man nødt til at gå videre til næste punkt i programmet, så man holder det, de er blevet lovet.
- For at lave et godt undervisningsforløb til disse børn, skal man have en rigtig god forståelse for deres handicaps.
- Hvad forventer museet af børnene? Derudover er det rigtig godt, at have nogle helt faste regler og rammer, fordi det giver børnene handlemuligheder. Fortæller man dem blot, at de ikke må det og det, så skal de selv gætte sig til, hvad de så må og så ender det galt.
- Mange børn med særlige behov er meget konkret tænkende. Hvis man beder dem om at stå stille mens man fortæller, så skal de bruge alt deres energi på at stå stille og kan slet ikke høre fortællingen, fordi de koncentrerer sig så meget. Derfor er det en god idé at de kan medbringe den dims, de har brug for, for at få alle deres energier ud af koppen eller evt. have dimser på museet, som de kan låne.
- Struktur er rigtig vigtig for gruppen af børn med særlige behov. Men indenfor strukturen er det vigtig at være enormt fleksibel.

Opsamling

De 3 F'er er grundstenene: **Forberedelse – Fokus – Forudsigelighed**

Manglende overblik giver uro og stress – hvilket kan medfører angst, tvang, depression, ufrivillige lyde/bevægelser, aggressivitet eller tristhed.

Overblik, hvor der er en synlig plan giver ro – hvilket medfører overskud, energi, social aktiv, fleksibel eller glad.

Undervisningstilbud udarbejdet til folkeskolens klasser kan ikke bruges som undervisningstilbud til børn med særlige behov. Derimod er det rigtig godt at bruge undervisningstilbud udarbejdet til børn med særlige behov som undervisningstilbud til alle klasser.

Alle børn kan lide at være nyttige. Derfor nytter det ikke, at undervisningen intet mål har. Fra start til slut skal der være overensstemmelse mellem det talte ord og handlingerne.

Der skal laves flere projekter, hvor museerne på tværs af hinanden udvikler forløb i samarbejde.

6. Konklusion

På baggrund af de erfaringer Vesthimmerlands Museum har gjort sig i hele projektforløbet og på baggrund af de erfaringer, der blev delt på temadagen, kan vi konkludere følgende:

Som allerede nævnt er det ikke muligt at udarbejde en pakkedløsning, der både indeholder en vejledning, en drejebog og inkluderer rådgivning til andre museer i forhold til udarbejdelse af undervisningsmateriale til børn med særlige behov. Derimod er det muligt at give rådgivning i forhold til hvilken *metode*, man skal opbygge sit materiale efter:

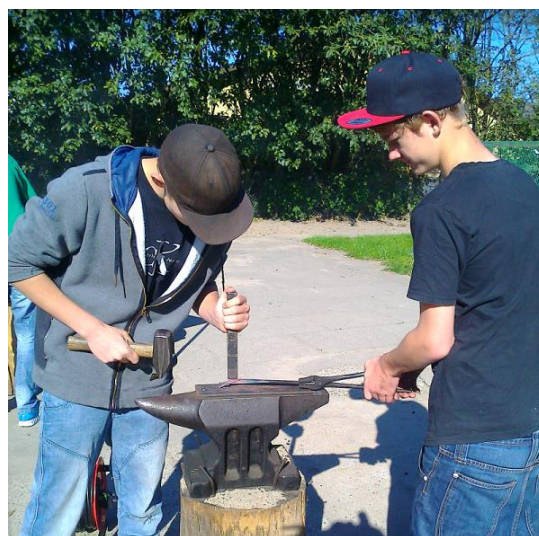
- Det er muligt at undervise børn med særlige behov i et hvilket som helst emne eller periode. Dét der er alt afgørende i forhold til undervisningen er, at man i udarbejdelsen holder sig til de 3 F'er: **Forberedelse – Fokus – Forudsigelighed**
- I forberedelsen af undervisningsmaterialet er det hensigtsmæssigt at holde sig til de 8 H'er:

HVAD SKAL VI LAVE – indhold
HVORFOR SKAL VI LAVE DET – skabe mening
HVORNÅR LAVER VI DET – tidspunkt
HVOR SKAL VI LAVE DET – placering
HVEM LAVER VI DET MED – voksne, børn
HVORDAN LAVER VI DET – metode
HVOR LÆNGE LAVER VI DET – tidsperspektiv
HVAD SKAL VI LAVE BAGEFTER – indhold

- Det er uhyre afgørende at forbedre børnene *inden* besøget på museet.
- Og det er vigtigt at have en rigtig god kontakt med lærerne *inden* besøget.
- Det kræver en didaktisk faglighed, når man skal undervise børn med særlige behov, hvad enten den er tillært eller man besidder den naturligt. Det er alfa og omega, at man kan læse børnene og deres individuelle behov for at opnå succes med gruppen.
- Og sluttelig må vi også konkludere, at det ikke er hensigtsmæssigt at bruge de undervisningstilbud, der er udarbejdet til folkeskolens 'almindelige' klasser til børn med særlige behov. Børn med særlige behov har som oftest brug for en hel klar struktur, visuel støtte og hurtige skift i undervisningen (hvilket alle børn i virkeligheden har). Derimod kan man erfaringsmæssigt sige, at det er en rigtig god idé at bruge de undervisningstilbud, der er udarbejdet til børn med særlige behov, som undervisningstilbud til *alle* klasser.

I evalueringerne af undervisningsforløbene fremgik det klart, at det havde været en stor oplevelse for børnene at deltage i undervisningsforløbene på museet. De har lært noget nyt og de har kunnet hæfte den viden, de allerede havde om jernalderen op på noget helt konkret. Hvad dette projekt dog *ikke* belyser, men som måske i virkeligheden er lige så vigtigt at forholde sig til i forhold til den fremtidige forskning på området, er, *en analyse af hvilken effekt undervisningen har haft på børnene?* Havde undervisningen på museet en positiv indflydelse på børnenes videre udvikling og hvilken betydning har undervisningen på museet haft for børnenes indlæring?

Disse spørgsmål er ikke mulige at besvare på grundlag af de erhvervede erfaringer fra nærværende projekt. Men det gør dem ikke mindre relevante!

For vejledning eller for gode råd ang. museumsundervisning til børn med særlige behov kan museumsunderviser Kim Callesen eller projektkoordinator Marianne Reng kontaktes:

Museumsunderviser Kim Callesen · undervisning@vmus.dk · 9862 3577
Projektkoordinator Marianne Reng · mariannereng@hotmail.com · 2616 9129